

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

2017
6

Oravecz Imre prózája | Kodolányi Gyula, Kovács István,
Szöllősi Mátyás versei | Demény Péter, Szép Eszter,
Szilágyi Márton tanulmányai | Szerkesztőségi kerekasztal
Koska Zoltán képregénye | Kritikák Csörsz Rumen
István, Nényei Pál, Szilágyi Márton, Rózsafalvi Zsuzsanna,
Dánél Mónika és Bányai Éva könyveiről

Szépirodalmi Figyelő

irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

Szerkesztők:

Biró Annamária (*tanulmány*), Demus Zsófia (*képregény*), Vass Norbert (*kritika*),
Vincze Ferenc (*főszerkesztő*), Zsávolya Zoltán (*szemle*)

Főmunkatársak:

Buda Attila, Csillag István, Zahari István, Zsolnai György

Korrektor:

Kovács Emőke

A szerkesztőség címe:

Postacím: 1462 Budapest, Pf.: 629.

Tel./fax: (1) 321-4757 • E-mail: szif@racio.hu

www.szepirodalmfigyelo.hu

Szerkesztőségi titkár: Rodics Eszter

Fedélterv: P. Szathmáry István

Nyomdai előkészítés: Layout Factory Grafikai Stúdió

Megjelenik minden második hónap végén

Előfizetési díj: 3000 Ft

A Szépirodalmi Figyelő által feldolgozott folyóiratok:

Agria, Alföld, Ambroozia, Apokrif, Bárka, Búvópatak, Confessio,
Credo, Dunatükör, Élet és Irodalom, Életünk, Eső, Ex Symposion,
Ezredvég, Forrás, Helikon (Kolozsvár), Hévíz, Híd, Hitel, Irodalmi Jelen,
Irodalmi Szemle, Jelenkor, Kalligram, Kortárs, Korunk, Látó, Liget,
Lyukasóra, Magyar Lettre Internationale, Magyar Műhely, Magyar Napló,
Mozgó Világ, Múlt és Jövő, Műhely, Műút, Napút, Opus, Palócföld,
Pannonhalmi Szemle, Pannon Tükör, Parnasszus, Partium, Prae, Sikoly,
Somogy, Spanyolnátha, Székelyföld, Szörös Kő, Tekintet, Tempevölgy, Tiszatáj,
Új Forrás, Vár, Várad, Vár Ucca Műhely, Vigilia, Zempléni Múza

Lapunk előfizethető a szerkesztőségben,
terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág.

Előfizethető továbbá közvetlenül a postai kézbesítőknél,
az ország bármely postáján, a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban
és a Központi Hírlap Centrumnál

(Budapest, VIII. ker. Orczy tér 1., tel.: 06-1/477-6300; postacím: Bp., 1900).

További információ: 06-80/444-444; e-mail: hirlapelofizetes@posta.hu

Nyomdai munkák: *mondAt Kft.*, www.mondat.hu

Kiadja a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány

Felelős kiadó: a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány elnöke

ISSN 1585-3829

TARTALOM

■ SZEMLE

Kodolányi Gyula: <i>Az idő egészéből</i> (Bárka, 2017/5.)	3
Gombár Endre: <i>Ballada egy távirányítóról</i> (Lyukasóra, 2017/5.)	8
Antal Attila: <i>Hazai változatok</i> (Partium, 2017/3.)	9
Oravecz Imre: <i>Ókontri</i> (Magyar Napló, 2017/10.)	10
Kovács István: <i>Mesebeli kert a nyár derekán</i> (Hitel, 2017/10.)	20
Kemenes Henriette: <i>Sterilbe tört fehér</i> (Várad, 2017/9.)	22
Szőllősi Mátyás: <i>Szegyenlős álmok</i> (Mozgó Világ, 2017/10.)	23
Csillag Lajos: <i>A huszonnyolcadik napon</i> (Kalligram, 2017/9.)	24

■ ARANY

Szilágyi Márton: <i>Nyakig Aranyban</i>	34
Szép Eszter: <i>A walesi bárdok újratöltve</i>	42
Demény Péter: <i>Szerkesztői pókhálók vizsgálata</i>	56
<i>Szerkesztőségi kerekasztal</i>	61

■ KÉPREGÉNY

Koska Zoltán: <i>Híd-avatás</i>	78

■ KRITIKA

Török Lajos: <i>Újra szól a hangszerszám</i> (Csörsz Rumen István [szerk.]: <i>Doromb – Közköltészeti tanulmányok</i> 5.)	86
Maróthy Szilvia: <i>Nényei Naxos szigetén</i> (Nényei Pál: <i>Ne bántsd a Zrinyit!</i>)	95
Gyimesi Emese: <i>Mikrotörténet és irodalomtörténet határvidékén</i> (Szilágyi Márton: <i>Forrásérték és poétika</i>)	101
Ficsor Benedek: „Lenni közönséges ember” (Rózsafalvi Zsuzsanna [szerk.]: „Más csak levelenként kapja a borostyánt...”)	107

írásához Bob Dylan 2016-ban kapott irodalmi Nobel-díja adta a lendületet. Kálmán C. szerint a költő és előadóművész évtizedek óta töretlen tengerentúli sikere annak köszönhető, hogy népszerű dalaival olyan stílust vagy műfajt teremtett, amely a zenei kultúrában hasonló jellegzetességekkel bír, mint a nép- vagy közköltészet a folklórban és az irodalmi tradícióban: könnyen énekelhető, ének- és hangszeres tudást nem igénylő, szabadon terjeszthető, variálható, az előadó és közönsége saját ízlésére formálható.

Zárásként csak egyetlen megjegyzés: a *Doromb* sorozat több ezer oldalnyi tudományos dokumentációja egyáltalán nem mutat a 2012-ben kezdeményezett interdiszciplináris diskurzus lezárásának irányába. Sőt! Az ötödik kötet *Előhangjában* Csörsz Rumen István kiemeli, hogy bár a kutatásokat és a kiadványsorozatot lehetővé tévő pályázat lezárult, a közköltészetre vonatkozó irodalom-, történettudományi és folklorisztikai vizsgálódások még korántsem értek véget. Bízhatunk benne, hogy egy újabb projekt keretei között a már fél évtizede megpendített hangszerszám nem némul el, s hangja egy folytatódó tudományos párbeszéd szövegeiben éled újra.

Nényei Pál
Ne bánts d a Zrinyit!

Kortárs Kiadó
Budapest, 2015

Maróthy Szilvia

NÉNYEI NAXOS SZIGETÉN

Nényei Pál *Zrinyi*-kötete már a legelejétől hagyja magát irodalmi műalkotásként olvasni: kevert műfaji és stílári s sajátosságai, kompozíciós megoldásai, rejtett és explicitált ars poeticái pedig megerősítenek abban, hogy a könyvet nincs értelme irodalomtörténeti monográfiaként venni a kezünkbe. A kötet a Kortárs Kiadó esszé sorozatában jelent meg, s maga a szerző is „esszéisztikus elmélkedésnek” nevezi művét (323). Egy ponton hivatkozik még az általa választott műfaj szabályaira: „Kedvem lenne mostantól abbahagyni az írást, és átengedni mindent Zrinyinek. De hát... a műfaj nem engedi. Sajnos. Kénytelen vagyok okosságokat írni” (194). Ennél közelebbit azonban nem tudunk meg: Laczházi Gyula a *Ne bánts d a Zrinyit!* című könyvről írt recenziójának¹ megfigyelésére azonban, amely szerint a kötet első része inkább vitairat, mint esszé, Nényei helyeslő választ adott. A vitatkozó hangnem az egész kötetre jellemző, de „sajnos a Kortárs Kiadónak nincs Vitairatok-sorozata, amiben ez a könyv megjelenhetett volna”.² A *Zrinyi*-kötetnek tehát vagy nem, vagy csak utólag választott műfajt a szerző – a kiadói koncepció mentén. Az esszén és vitairaton túl azonban más műfajokkal és

- 1 LACZHÁZI Gyula a „Ne bánts d a Zrinyit!” kötetéről, Reciti.hu 2016. február 2., <http://reciti.hu/2016/3587>.
- 2 NÉNYEI Pál hozzászólása Laczházi recenziójához, Reciti.hu 2016. február 3., <http://reciti.hu/2016/3587#comment-2682>.

stílárís rétegekkel is találkozhatunk: drámai és novellisztikus betétekkel, valamint a szóbeli stílus különféle típusaival a „falurádió” stílusrétegetől a (jó értelemben vett) középiskolai tanóráig.

A *Zrínyi*-kötet alaphangulata azonban a drámaiság: drámai pillanatok az erdőben (11), dráma a hálósobában (248) és dráma az égen (216). De a kötet műfaji értelemben is drámai: gondoljunk csak a vadászbaesetet vagy a siettében író költőt megjelenítő betétekre, vagy a dramaturgiai fogásokra, amelyek nemcsak a kötet szerkezetét, de annak hivatkozási technikáját is meghatározzák. Nényei számára Zrínyi az egyik legnagyobb magyar drámaíró (293), s ez a *Syrena*-kötet szerkezetének felfejtését és tartalmi értelmezését alapvetően meghatározza. A kompozíció drámai szerkezetét szerinte a monológok és dialógok adják (251), a szereplők mozgatása és átváltozásai pedig a színházi maszkok, illetve a színház a színházban játék megvalósulásai (vö. *Visszatekintés* [3–5]). Az operalibrettó műfaja már Bene Sándor egy tanulmányában felmerült Zrínyi kapcsán: Nényei Pál a *Syrena*-kötet egészére is kiterjeszthetőnek véli ezt az értelmezést. „Egy olyan tökéletes operalibrettó van elrejtve a kötetben, aki, mint Csipkerózsika a herceget, csöndben várja a zeneszerzőjét” (353). Nényei ugyan bevallja magáról, hogy nem zeneszerző, de nincsenek kétségei afelől, hogy herceg. Zrínyi (szerinte) szendergő kötetének felébresztését hivatásának érzi. A verskötet dráma felőli megközelítését a műnemhez köthető szólófordulások is alátámasztják: a „dráma” tizenhétszer, a „drámai” harminckilencszer, a „dramaturgiai” háromszor, a „színház” tizennégyszer, a „színpad” tizenötször, a „tragédia” tizennégyszer, a „tragikus” tizenháromszor, a „komédia” és a „komikus” egyszer, a „bohózat” pedig kétszer fordul elő Nényei könyvében.³

Ha az irodalomtudomány felől aggályos is Nényei munkamódszere, a kötet műalkotásként igen inspirálóan hat olvasójára – a szerző által szem előtt tartott nagyközönségre – csakúgy, mint az irodalomtudomány művelőire. Ezért nem tehetem meg, hogy ne reflektáljak egyúttal a szerzőnek a *Syrena*-kötettel kapcsolatos mondanivalójára is.

Nényei először a barokk világba kalauzolja el olvasóját. Cesare Ripa *Iconologia*jára, Zsámboki János *Emblematá*jára hivatkozva leszögezi, hogy „a barokk nem kedveli a többértelműséget” (117), a barokk allegóriának szigorúan egy megfejtése van. Miért éppen Ripa és Zsámboki műveit hozza példaként? S mi lehet az oka, hogy mégis lépten-nyomon

többértelműségekbe botlunk Nényei *Syrená*hoz adott fonalát követve? Nem tudjuk meg. A szereplők és szerepek, valamint a történet kompozíció-, mitológia- és életrajzbeli értelmezése mindenesetre nem egy megoldást ad. A központi alakok komplexitása sem segít a többértelműséget eloszlatni. A Vadász egyszersmind Orfeus, Orion és Zrínyi is; Viola egyben Júlia, Euridice és Draskovich Mária; a Hajnal pedig mint a haza és az egyén üdve jelenik meg a *Syrena*-kötetben Nényei véleménye szerint. Bár az egyértelműséget feltehetőleg a mű végső értelmében, a szerző végső intenciójában keresi, de ott is kétféleképpen találja meg. A *Syrena*-kötet egy drámai szerelmi történet egyfelől, másrészt az egyén fejlődéstörténete a szerelem üldözésétől az üdvösség kereséséig (vö. 138). Nényei Pázmány Péter *Isteni igazságra vezérlő kalauz*át hozza fel példaként a barokk egyértelműségekre, de ugyanerre a megfejtésre jut Zrínyi kötete kapcsán is. Megkockáztatom, ez sok egyéb, a barokk korszakban készült műre igaz lehet: végső megfejtése, értelme az igazság, az üdvösség. Talán az sem véletlen, hogy a *Ne bánts d a Zrínyit!* központi fejezetében (*A Syrena-köteten át vezérlő kalauz*) Nényei Ariadné bőrébe bújva játszik Pázmány Pétert. A fejezet címe szerint *Kalauz*, kerete szerint fonal a labirintusban. Igaza van azonban Nényei Pálnak: ahhoz, hogy működjön a Zrínyi és az ő kötetére alkalmazott labirintusallegória, keresni kell egy Minotauruszt is (117).

Talán nem sértem meg vele a szerzőt, ha azt írom, a *Syrena*-köteten végigvezetett sokrétegű, s valóban impozánsan összekapcsolódó értelmezései érzékeny irodalomtörténészre vallanak. Azt a szakirodalmi vonalat követi, amely szerint a *Syrena*-kötet versei egy lírai önéletrajzot tárnak az olvasó elé. A férfi történetét, aki a szerelméért, majd az üdvözülésért küzd. A szerelmesét egy ideig hiába üldözi, majd mégis övé lesz, aztán elveszíti. A szerelem és a hivatás pedig a férfiban küzd egymással: végül utóbbi kerül ki győztesen. Mint azt korábban Kovács Sándor Iván is behatóan elemezte *A lírikus Zrínyi*ben, a kötetben meghatározó szerephez jut a metamorfózis. Nényei Pál szerint Zrínyi magasan meghaladja Ovidius *Metamorphoses*ét: „Műve nem átváltozás-történetek lazán összefűzött gyűjteménye, hanem művét maguk az átváltozások szervezik” (316). Az átalakulások és egymásba fonódások értelmezését számos szöveghely támogatja. A metamorfózisok részint költeményről költeményre, részint költeményen belül mennek végbe. A kötetben elsőként szereplő *Idilium* például a szarvast üldöző Vadász alakját jeleníti meg, a következő *Idilium* a szarvasként üldözött Violát és a Vadászt, aki – tegyük hozzá – maga is szarvas, amint forrásvíz után fut. Az átválto-

3 Ezúton köszönöm Horváth Bencének, a Kortárs Kiadó szerkesztőjének, hogy a *Ne bánts d a Zrínyit!* digitális (pdf) változatát is rendelkezésemre bocsátotta.

zásokra Zrínyi szabályszerűségekké is rámutat, Nényei két ilyen esetet említ (150, 205). Az egyik az első *Idilium* végén található kiszólás Violának („Kit gyűlölsz Viola kedvedben lészen az”), a másik az *Arianna sírásának* kilencedik versszaka, ahol a „lírikus én” Violához fordul. Arianna panaszáának megénekélése itt „Halljad meg” felkiáltással neki szól.

A nőalakok összefonódását is szuggesztíven mutatja be Nényei Pál. A vágyott nő alakjai az udvarlás alatt Viola, megszerzése (vagy a házasság) után Júlia, elvesztésekor (vagy megmérgezésekor) Euridice. Arianna is a nőalakok sorába kerül: Nényei szerint Arianna itt az a vágyódó szerelmes, aki Viola sosem volt, de amilyen a költő szeretné, hogy legyen. Viola Ariannaként való énekeltetése így önmagának szóló vigasztalás és kéjes bosszú, legalábbis gondolatban (211). Kicsit bonyolultnak tűnik ez a megfjtés, de kétségtelen, hogy a szerző filológiai érveit éppen a kötet azon pontjai adják, amelyekkel idáig a szakirodalom sem boldogult. Visszatérve a nőalakokra, az Orfeus-vers értelmezéséhez talán érdemes még hozzátenni, hogy – ha a mérgezés nem is – Euridice „ismeg” eltűnése valóban Orfeus hibája: „meg nem tűrhette, hogy rá ne tekintett volna, azért ismeg eltűnt előtte Euridice”. A férfi, aki a nőt eddig vadászként maga előtt űzte sikertelenül, most a nő elébe kerül, és csak remélni tudja, hogy inkább őt választja a pokol helyett. A valóban drámai helyzet a történetben az, hogy a nő Viola-alakját is csak addig tudhatta közelében, míg szem előtt tartotta – így végül a férfi bizalmatlansága juttatja a nőt a pokolba.

Külön figyelmet érdemel a szerző tipográfiai érzékenysége. Az eposz két számozatlan strófájának betoldását illetően Kovács Sándor Iván magyarázatát elvetve új ötlettel áll elő. Véleménye szerint azokat eredetileg nem a tipográfiai szükség hozta létre, hanem fontos kompozíciós szerepük van. Az epigrammákban megszólaló négy hős a *Szigeti vészedelem*ben mind „hősbúcsúztatót” kap: így a XIV. ének végén Deli Videt, a XV. végén magát a hős Zrínyi Miklóst búcsúztatja a narrátor (286–287). A *Fantasia poeticát* kettéválasztó, Nényei kifejezésével élve „duplavonal” ha nem is egyenesen az esküvőt jelenti (233), mindenképpen figyelemre méltó határjelölő a kompozícióban: jelzi az ecloga és az echós vers összetartozását, s azt a hiányt a történetben, amit narrációval nem tölt ki (ellentétben az Orfeus-verssel, ahol prózai narráció kapcsolja össze a két részt). A két egységet itt a számozás újraindulása jelzi – az Orfeus-versnél a második egységben a számozás hiánya. A számok kompozíciós jelentőségével egyébként külön alfejezet is foglalkozik, mely szintén a tipográfiai jellemzők pontos megfigyelésén alapszik. Érthető,

ha Nényei ezek után Zrínyi költeményeinek kiadásával kapcsolatban olyan javaslattal áll elő (354), amelyet legfeljebb egy hasonló kiadás tud teljesíteni. Vagy inkább – teszem hozzá – egy elektronikus, nagy felbontású fotómásolattal is ellátott, annotálható kiadás?

Ha nem teljesen előzmény nélkül való is, dicséretes Nényei Pál azon törekvése, hogy a *Syrena*-kötetet mint kompozíciót vizsgálja. A *Ne bántsát a Zrinyit!* sok állítása – mint az egy vitairathoz illik – a tudományos diskurzusok körüli vélt és valós ellentétek mentén fogalmazódik meg. A kötet életrajzi és belső kontextusa, vagy imitált szövegei és belső kontextusa közé feszített ellentéteken túl ilyen az (irodalmi) szöveg történettudományos és irodalomtudományos, illetve tudományos és nem tudományos megközelítésének szembeállítás. Ezen ellentétek olykor túlzók, olykor jogosak – szemléltetésüket azonban szórakoztatóan oldja meg a szerző. Például amikor a „megélhetési Zrínyi-szakértők” (52) átveszik egymás tévedéseit, illetve „pikáns bugyikat” varrnak egymásnak (43). Bár még nem látom be, ha csak egymásnak varrnak (varrunk) „pikáns bugyikat”, abból hogyan lehet megélni (kicsi a piac), az általános tapasztalat, hogyan vesznek (veszünk) át egymástól, kritika nélkül, téves adatokat, megállapításokat. Megvédve azonban a mindannyiunk lelke mélyén lakozó pozitivistát, meg kell jegyezmem, hogy az életrajz iránti érdeklődés Nényei Pálból sem hunyt ki teljes mértékben: a *Syrena*-kötet értelmezésének súlyát nála éppen a „lírai én” Zrínyi személyével való azonosítása adja.

Visszakanyarodva a *Ne bántsát a Zrinyit!* elemzéséhez, amint azt Nényei a barokk költő munkamódszeréről megjegyzi, a kompozíció, s azon belül a számszimbolika a szövegen ejtett szándékos hibák által válik csalogatóvá, s egyúttal megfjethetővé. Talán nem indokolatlan a Zrinyit, Pázmányt alludáló szerzőről azt feltételezni, hogy ily módon a maga kompozíciójában is szerepet játszanak a számok. Ezen értelmezésre a szerző legbátorítóbb gesztusa talán nem is a kötet öt fejezetének számozott és számozatlan egységei, a beiktatott *Appendix* stb. – hanem a *Visszatekintés* fejezet végén található dátumozás. „A kéziratn elkezdtem dolgozni 2013. szeptember végén, késznek nyilvánítottam, és lezártam Budapesten, a Nemzeti Könyvtárban 2015. november 18-a délután, percre pontosan 351 évvel azután, hogy Zrínyi Miklós és az a vadkan összetalálkoztak egymással.” Nényei számszimbolikus kötetkomponálása azonban nem merülhet ki ennyiben.

A *Ne bántsát a Zrinyit!* egyediségét nemcsak a műfaji és stílári változatosság, a Zrínyi- és Pázmány-allúziók sűrű és jelentésszővete,

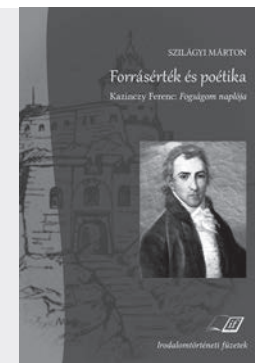
s a dráma dimenziói adják, hanem a vállalt személyesség s (az értelmező) egyén metamorfózisai is. A szerzőt az élet, az élet értelme érdekli. Az élet értelme: a szerelem (141) vagy a hivatás (178). Nényei Zrínyi barátja, beszélgetőtársa (151), miatta álmatlan éjszakák gyöttrik (240). Szövege Zrínyi szövegeit (a *Syrena*-köteten túl az *Áfiumot*, a *Vitéz hadnagyot*) szólaltatják meg egyes szám első személyben: olyan mély barátság ez, amely szinte az azonosulással egyenlő. Zrínyi védelme önmaga védelmébe csap át, *Kalauzában* Arianna, a *Visszatekintésben* Thészeusz maszkját ölti magára Nényei, tehát Zrínyi szereplőivel is azonosul – akárcsak, szerinte, maga Zrínyi.

De miért Zrínyi Miklós és a *Syrena*-kötet? Nényei szerint Zrínyi művének nagyszerűsége Dante *Isteni színjátékához* fogható, s magas szinten meghaladja Ovidius *Metamorphosesét*. A *Syrena*-kötet egyúttal arra is lehetőséget kínál, hogy értelmezésével párhuzamosan az értelmezés értelmezésének allegóriáját is adja, amelynek barokk egyértelműséggel egy megfejtése van, Nényei hivatása: leszámolni a tudományos diskurzussal (325). „Mikor róla írok, nem az egyetemi hallgató vagy az irodalomtörténész kötelességtudata hajt, hanem nem tehetek mást. Össze kell szednem magam. Ha nem írok róla, sohasem leszek kész” (52).

Szilágyi Márton

Forrásérték és poétika – Kazinczy Ferenc: Fogságom naplója

reciti Kiadó
(Irodalomtörténeti Füzetek 177.)
Budapest, 2017

Gyimesi Emese

MIKROTÖRTÉNET ÉS IRODALOMTÖRTÉNET HATÁRVIDÉKÉN

Szilágyi Márton 2017-ben megjelent, Kazinczy Ferenc *Fogságom naplója* című börtönmemoárját elemző könyve komoly kutatási előzményekre tekinthet vissza a szerző életpályáján. A Kazinczy Ferenc műveinek kritikai összkiadását gondozó könyvsorozatban 2011-ben napvilágot látott a *Fogságom naplója* szövegkiadása, amelyet Szilágyi Márton rendezett sajtó alá. Korábban két alkalommal, 2000-ben és 2009-ben a *Fogságom naplója* két népszerű kiadásának szöveggondozását végezte. A kritikai kiadás munkálatai közben felfedezett értelmezési lehetőségek, kutatási irányvonalak és módszertani meglátások mélyebb és bővebb kifejtésére a szövegkiadás jegyzetei, kommentárjai keretében nem volt mód, így a most megjelent könyv erre ad lehetőséget.

A *Forrásérték és poétika* – ahogyan maga a cím is sejteti – egy nagyszabású kísérlet a társadalomtörténet és irodalomtörténet határmezsgyéjén elhelyezkedő, interdiszciplináris kutatási módszerek kidolgozására. A *Fogságom naplóját* történeti forrásként és irodalmi alkotásként egyaránt elemzi a szerző. Egyik legfőbb hipotézise, hogy a szöveg akkor érthető meg igazán történeti forrásként, ha a retorikai felépítésének következményeit is figyelembe vesszük.

A *Fogságom naplója*, amely az 1848-at megelőző időszak egy sajátos szamizdatjának is tekinthető, bonyolult másolási tradícióval rendelkező